

4. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 119 КК України, виступає фізична осудна особа, що досягла віку 16 років. Важливим для правильної оцінки вчиненого діяння є не лише встановлення головних ознак суб'єкта злочину, а і їх співвіднесення із категорією «особистість злочинця», що становить собою сукупність особистісних рис винного.

5. Суб'єктивний критерій необережної поведінки при вчиненні вбивства має оцінюватися як з урахуванням зовнішніх обставин, у яких опинився винний та потерпілий на момент вчинення злочину, так і індивідуальних особливостей особи злочинця, тобто можливості його дій з більшою обачністю для попередження вчиненого.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_575 (дата звернення 14.01.2022).

2. Грищук В.К. Вбивство через необережність за Кримінальним кодексом України 2001 року. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 1. С. 118-128.

УДК 343.22(043.2)

Куліков О.П., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРИНЦИПИ ВСТАНОВЛЕННЯ ВИНИ

Оскільки вина частково є психологічним ставленням особи до вчиненої нею дії чи бездіяльності, зміст цього психологічного ставлення може бути визначений по-різному залежно від того, які психологічні компоненти беруться до уваги при констатації вини. У доктрині кримінального права існує три теорії про зміст вини: психологічна; нормативна; психологічно-нормативна.

Відповідно до психологічно-нормативної теорії, для існування вини необхідні як свідомість і воля (психологічний компонент), так і усвідомлення протиправності (психологічно-нормативний компонент). Протиправність є загальною ознакою кримінального правопорушення і охоплює матеріальний і формальний елементи, а усвідомлення протиправності уявлення про дійсне і суспільне значення діяння (або усвідомлення його суспільної небезпеки) і уявлення про те, що вчинене діяння суперечить нормі, яка передбачена у нормативному акті (тобто уявлення про правову заборону цього діяння).

Мотив є психологічно-нормативною категорією і психологічним компонентом, без якого не може існувати суб'єктивний елемент кримінального правопорушення – вина. Відповідно до нормативної теорії,

мотив є однією з основ для етико-правового оцінювання особи злочинця. Кримінальний суд повинен оцінити етичний зміст і кримінально-правове значення мотиву у конкретному кримінальному правопорушенні і на підставі цього обґрунтувати обвинувачення. Нормативний характер мотиву ґрунтується як на моральному аспекті кримінальної справи, так і на підставі кримінально-правової відповідальності. Усвідомлення протиправності є самостійним елементом вини як психологічно-нормативної категорії. Вина є психологічним ставленням особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, до суспільно-небезпечного діяння та його наслідків і основою для етико-правового оцінювання особи злочинця.

Кримінальний мотив є інтегральним психологічним фактором, який створює і визначає кримінальну поведінку, що охоплює організацію і вчинення кримінального правопорушення. Отже, основні функції кримінального мотиву - утворююча та визначаюча. Визначаюча функція є елементом мотиву, яким людська поведінка спрямовується до точно визначеної мети. Цю функцію мотиву називають вмотивованістю. Наведені функції визначають зміст і ступінь вини (умислу і необережності). Суд у конкретній кримінальній справі одночасно з визначенням змісту вини має визначати і зміст кримінальних мотивів. Визначення кримінальних мотивів у кримінальній справі означає: точну кримінально правову кваліфікацію кримінального правопорушення, тобто кваліфікацію дії чи бездіяльності особи як кримінально-правового діяння; з'ясування конкретної кримінально-правової норми чинного національного кримінального кодексу чи міжнародного кримінально-правового нормативного акта (тобто протиправності кримінального правопорушення), ступеня суспільної небезпеки особи злочинця, змісту та ступеня вини (її форми та виду умислу чи необережності), схильності особи до кримінальної поведінки; обрання виду покарання, передбаченого в санкції конкретної статті, індивідуалізацію покарання, врахування ступеня ресоціалізації злочинця і визначення змісту поступової допомоги засудженому під час відбування покарання. Мотивація є багатозмістовним психологічним процесом, що має бути оціненим з етико-правової точки зору кримінальним судом. Кримінально-правовий та кримінологічний аналіз кримінальної мотивації охоплює вивчення психологічної структури особистості злочинця та етико-правову оцінку його суспільно-небезпечної поведінки.

Кримінальна мотивація є інтегральним психологічним (мотиваційним) процесом створення, розвитку, вибору, реалізації кримінальних мотивів, що визначає і спрямовує кримінальну поведінку (суспільно небезпечні дії чи бездіяльність) злочинця. Структуру мотиваційного процесу утворюють такі фази: 1) актуалізація психологічних компонентів (необхідність, прагнення, інтереси та ін.), що склалися під впливом внутрішніх та

зовнішніх факторів; 2) свідоме пізнання чи усвідомлення актуалізованих психологічних компонентів, які являють собою мету діяння; 3) формування уявлення про ціль (цілі) і способи реалізації свідомо поставленої цілі (оцінка і вибір способу, місця і часу реалізації мотиву і досягнення цілі); 4) вибір однієї чи багатьох усвідомлених потреб (домінантний мотив), вибір одного (більш раціонального та більш оптимального) з існуючих уявлень про спосіб, місце і час вчинення діяння, прийняття рішення про його вчинення, і все це через внутрішній конфлікт (так звана боротьба мотивів) чи без нього відповідно до власних моральних якостей особистості, її ціннісних орієнтирів, емоційного стану, темпераменту, здібностей і досвіду (прагнення до досягнення цілі чи до вчинення суспільно-небезпечного діяння – кримінального правопорушення); 5) бажання цілі, бажання реалізації обраної уяви про ціль чи бажання вчинення кримінального правопорушення (організація фізичних дій, за допомогою яких реалізується прийняте рішення, прогнозування можливих результатів організованих дій, контролювання, корекція і аналіз організованої діяльності), чим і формується мотив кримінального правопорушення і закінчується мотиваційний процес.

Функції мотиваційного (кримінального) процесу такі: утворююча, селективна, визначаюча, підтверджуюча, регулююча, контрольна. Типи кримінальної мотивації такі: 1) мотивація умисних кримінальних правопорушень; 2) мотивація кримінальних правопорушень, що вчинюються зі звички; 3) мотивація умисно-імпульсивних кримінальних правопорушень; 4) мотивація кримінальних правопорушень, вчинених з необережності. Тип кримінальної мотивації визначає зміст вмотивованості чи визначаючу функцію мотиву та мотивації. Кримінальна мотивація завжди є деструктивною і реалізується в організації і вчиненні кримінального правопорушення, тобто у посяганні на об'єкт, захищений кримінальним правом.

Умисел є найвищим ступенем свідомої та вольової активності, що визначається сукупністю кримінальних мотивів, він спрямовує зміст, перебіг і спосіб реалізації кримінально-правових дій, причинно-наслідкових зв'язків між діями і наслідками кримінального правопорушення, протиправних наслідків. Умисел є основою кримінального плану і абсолютною відповідністю між уявленням про майбутнє кримінальне правопорушення і об'єктивно вчиненим суспільно-небезпечним діянням. Злочинця, який діє з умислом, характеризує рішучість, зухвалість та скрупульозність у вчиненні кримінального правопорушення. Між кримінальним мотивом та умислом немає знака рівності. Кримінальний мотив як психологічний вольовий нормативний елемент вини сегментарно бере участь у формуванні умисної вини разом з іншими елементами суб'єктивної сторони.